

Anita Rodiņa
Dr.iur

**KONSTITUCIONĀLĀS SŪDZĪBAS
TEORIJA UN PRAKSE LATVIJĀ**

Maniem bērniem

LATVIJAS
VĒSTNESIS

Rīga 2009

Anita Rodiņa. *Konstitucionālās sūdzības teorija un prakse Latvijā.*
— Rīga : Latvijas Vēstnesis, 2009. – 280 lpp.

Darbs ir autortiesību objekts un aizsargāts ar Autortiesību likumu.
Autora tiesību pārkāpšana, jo īpaši darba pavairošana, tulkošana,
izplatīšana u.tml. bez autora piekrišanas, ir krimināli sodāma rīcība.

Izdevējs LATVIJAS
VĒSTNESIS

Bruņinieku ielā 41, Rīgā, LV-1011, tālr. 67310675

© Anita Rodiņa
© Latvijas Vēstnesis, 2009

ISBN 978-9984-840-04-8

Priekšvārds

Plašam lasītāju lokam tiek nodots juridisko zinātņu doktores Anitas Rodiņas monogrāfisks pētījums par konstitucionālās sūdzības teoriju un praksi Latvijā. Latvijas juridiskajā literatūrā tas ir pirmais apkopojošs un analītisks darbs par konstitucionālo kontroli, kas neapšaubāmi palīdzēs pilnveidot konstitucionālās sūdzības iesniegšanas, lietu ierosināšanas un izskatīšanas praksi Satversmes tiesā.

Konstitucionālās sūdzības institūts Latvijā ir ieviests salīdzinoši nesen – 2001.gada 1.jūlijā. Ar to arī izskaidrojams fakts, kādēļ līdz šim ir bijušas tikai atsevišķas publikācijas juridiskajos žurnālos, kurās analizēta konstitucionālā sūdzība kā konstitucionālās kontroles sastāvdaļa. Šobrīd Satversmes tiesā jau ir uzkrāta zināma pieredze, un apsveicami, ka autore, kas savulaik strādājusi Satversmes tiesā par tiesneša palīdzi, ir uzdrošinājusies veikt tik nopietnu pētījumu. Monogrāfijā ir apkopota ne tikai Satversmes tiesas pieredze, bet arī analizēta šī institūta izveidošanās un attīstība citās Eiropas valstīs.

Manuprāt, A.Rodiņas veiktā prakses analīze sekmēs kvalitatīvāku konstitucionālo sūdzību iesniegšanu Satversmes tiesā. Nav noslēpums, ka no visām iesniegtajām sūdzībām tikai apmēram trīs līdz četros procentos gadījumu Satversmes tiesas kolēģijas ierosina lietu un tās nonāk līdz spriedumam. Iemesli tam ir dažādi: sūdzības iesniedzējs nav izmantojis visus iespējamus tiesiskās aizsardzības līdzekļus vai nokavējis iesniegšanas termiņu; nav dota pietiekama konstitucionālās sūdzības juridiskā argumentācija; nav reāla sūdzības iesniedzēja konstitucionālo tiesību aizskāruma; sūdzība iesniegta par jautājumu, kas nav Satversmes tiesas kompetencē. Līdz ar to šis pētījums ir noderīgs avots potenciālajiem konstitucionālo sūdzību iesniedzējiem – gan fiziskām un juridiskām personām, gan viņu pilnvarotām personām –, lai Satversmes tiesa turpmāk tiktu pasargāta no neatbilstošu sūdzību kalniem. A.Rodiņa, analizējot kolēģiju lēmumus gan par lietas ierosināšanu, gan par atteikšanos to ierosināt, dod vērtīgus ierosinājumus, līdz ar to pētījums izmantojams arī Satversmes tiesas kolēģiju darbības pilnveidošanā.

Monogrāfija būs labs studiju materiāls gan topošajai, gan esošajai juristu saimei. Tā, manuprāt, izraisīs lielu interesi to cilvēku un organizāciju vidū, kas aktīvi iestājas par cilvēka pamattiesību un pamatbrīvību ievērošanu un nodrošināšanu. Ikviens, kas interesējas par konstitucionālās uzraudzības problēmām, šajā grāmatā atradīs interesantu un noderīgu informāciju.

Prof., Dr.iur. Aivars Endziņš

Autores priekšvārds

Konstitucionālo sūdzību – pieteikumu, kuru Satversmes tiesā var iesniegt ikviens persona, – autore ir pētījusi jau vairākus gadus. Apzinoties konstitucionālās sūdzības iespējas, kā arī plašo tās subjektu loku, ir tapis pētījums, kas atklāj autores skatījumu uz konstitucionālās sūdzības teoriju, attīstību, tās īstenošanu Latvijā. Vienlaikus autore labi apzinās, ka izvirzītās tēzes un priekšlikumi var būt kritizējami un pilnveidojami. Taču ikviens konstruktīva kritika ir vēra ņemama, un tā var palīdzēt rast vislabāko rezultātu tiesību normu realizācijā kopumā, kas pēc būtības arī ir autores mērķis.

Grāmatas pamatā ir doktora disertācija, kas izstrādāta no 2004.gada līdz 2006.gada nogalei Dānijas un Latvijas kopprojekta “Augstākās juridiskās izglītības reforma Latvijā” ietvaros. Tādēļ sirsnīgi pateicos visiem profesoriem kā Latvijas Universitātē, tā arī Dānijas Orhūsas universitātē, Kopenhāgenas Biznesa skolā un Dienviddānijas Universitātē par ieguldījumu studiju procesā un manās zināšanās. Īpaši pateicos disertācijas vadītājam Starptautiskās krimināltiesas tiesnesei, profesorei Dr.iur. A.Ušackai par vērtīgiem padomiem, ierosmēm un atbalstu disertācijas izstrādē, asociētajam profesoram Ph.D. J.A.Jensenam par disertācijas izstrādes vadīšanu Dānijā, recenzentei profesorei Dr.iur. S.Osipovai un disertācijas recenzentam bijušajam Satversmes tiesas priekšsēdētājam, profesoram Dr.iur. A.Endziņam par vērtīgiem norādījumiem un atbalstu grāmatas tapšanā.

Šis darbs nebūtu tapis, ja mani vecāki un vecvecāki nebūtu likuši stiprus pamatus kārtīgai un apzinīgai darba veikšanas kultūrai, kas tālāk tika izkopta Piltenes vidusskolā un turpināta Latvijas Universitātē. Sirsnīgs paldies visiem pedagogiem, kolēģiem, kas veicinājuši manu zināšanu izaugsmi un pilnveidošanu; Valststiesību zinātņu katedras kolēģiem par atbalstu disertācijas izstrādē, bet īpaši Valststiesību zinātņu katedras lektoram un Saeimas Juridiskā biroja vadītājam G.Kusiņam par ievēšanu zinātnes laukā, vienmēr auglīgām diskusijām un padomiem. Darba izstrāde nebūtu iespējama bez laipna Satversmes tiesas kancelejas darbinieču, arī Satversmes tiesas padomnieces Dz.Pededzes atbalsta strādāt ar Satversmes tiesas materiāliem. Autore vēlas pateikties arī bijušajai Slovēnijas Konstitucionālās tiesas priekšsēdētāja vietniecei Dr.iur. M.Škrkai, Slovēnijas Konstitucionālās tiesas Analīzes un starptautiskās sadarbības departamenta priekšsēdētājam Dr.iur. A.Mavčičam par laipno atbalstu zinātniski strādāt šajā tiesā.

Rīgā, 2008.gada martā

Anita Rodiņa

Satura rādītājs

Priekšvārds	3
Autores priekšvārds.....	4
Ievads.....	9
I daļa. Konstitucionālā sūdzība – Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa sastāvdaļa.....	17
1. Konstitucionālās sūdzības jēdziens un izpratne	17
1.1. Konstitucionālās sūdzības jēdziens.....	17
1.1.1. Konstitucionālā sūdzība – cilvēka pamattiesību aizsardzības institūts	20
1.1.2. Pamattiesību kā subjektīvo tiesību nozīme konstitucionālās sūdzības institūtā	25
1.1.3. Konstitucionālā sūdzība kā īpašs subsidiārs tiesību aizsardzības līdzeklis	28
1.2. Konstitucionālās sūdzības saturs.....	30
1.3. Konstitucionālā sūdzība kā viena no konstitucionālās kontroles formām	31
2. Konstitucionālās sūdzības rašanās, attīstība un nostiprināšanās.....	39
2.1. Konstitucionālās sūdzības teorētiskās bāzes izveidošanās. Konstitucionālās sūdzības fragmentārisms.....	40
2.1.1. Amerikas konstitucionālās kontroles modelis un tā īstenošanas pamatnoteikumi	40
2.1.2. Konstitucionālās sūdzības teorētiskais pamats – Eiropas konstitucionālās kontroles modelis	44
2.2. Konstitucionālās sūdzības rašanās un attīstība pēc Otrā pasaules kara	48
2.2.1. Konstitucionālā sūdzība kā neatņemama konstitucionālās kontroles sastāvdaļa Rietumeiropas valstīs.....	48
2.2.2. Konstitucionālās sūdzības teorētiskā neiespējamība Austrumeiropas valstīs sociālisma režīma laikā.....	51

2.3. Konstitucionālās sūdzības nostiprināšanās Austrumeiropas valstīs. Konstitucionālās sūdzības izveidošana Latvijā	54
2.3.1. Konstitucionālās sūdzības atzišanas (ieviešanas) modeļi Austrumeiropas valstīs	56
2.3.2. Konstitucionālās sūdzības rašanās Latvijā	60
2.3.3. Konstitucionālās sūdzības nozīme tiesiskas valsts stiprināšanā	66

II daļa. Konstitucionālās sūdzības subjekts un objekts.....69

1. Konstitucionālās sūdzības subjekts	69
1.1. Konstitucionālās sūdzības subjekta izpratne un saturs	70
1.1.1. Konstitucionālā sūdzība – pieteikums <i>juridiccio voluntaria</i>	70
1.1.2. Konstitucionālās sūdzības subjekti	71
1.1.2.1. fiziskā persona kā konstitucionālās sūdzības subjekts.....	71
1.1.2.2. juridiskā persona kā konstitucionālās sūdzības subjekts.....	78
1.1.2.3. kolektīvās konstitucionālās sūdzības izpratne.....	89
1.2. Tiesībsarga pieteikuma norobežošana no konstitucionālās sūdzības. Tiesībsarga un personas sadarbība pamattiesību aizsardzībā Satversmes tiesā	92
1.3. Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības sniegšanas nepieciešamība konstitucionālās sūdzības subjektiem	98
2. Konstitucionālās sūdzības objekts	106
2.1. Normatīvais akts kā konstitucionālās sūdzības objekts	106
2.1.1. Vertikālās konstitucionālās kontroles princips.....	106
2.1.2. Esošās tiesību normas (akti) kā konstitucionālās sūdzības objekts	113
2.1.3. Satversmes tiesa kā “tiesību tiesa” jeb individuālu tiesību aktu apstrīdēšanas neiespējamība Satversmes tiesā	122
2.1.4. Konstitūcijas grozījumu procesuālā un materiālā konstitucionālā kontrole	126

2.1.5. Iekšējie normatīvie akti kā konstitucionālās sūdzības objekts.....	137
2.1.6. <i>A priori</i> konstitucionālā kontrole un konstitucionālā sūdzība: teorētiskā saderība	139

III daļa. Konstitucionālās sūdzības norobežošana no *actio popularis*. Pamattiesību aizskārums teorija 141

1. Konstitucionālā sūdzība <i>versus actio popularis</i>	141
1.1. Konstitucionālās sūdzības un <i>actio popularis</i> nodalīšanas nepieciešamība	143
1.2. Konstitucionālās sūdzības un <i>actio popularis</i> nodalīšanas teorijas	148
1.2.1. Mērķu teorija	149
1.2.2. Interesešu teorija.....	151
2. Pamattiesību aizskārums izpratne un saturs.....	154
2.1. Aizskārums izpratne.....	154
2.2. Aizskārums saturs.....	156
2.2.1. Tiešs aizskārums	157
2.2.2. Konkrēts aizskārums.....	158
2.2.3. Tagadējs jeb esošs aizskārums	159
2.2.4. Potenciāls un nākotnē gaidāms aizskārums	161

IV daļa. Konstitucionālās sūdzības subsidiaritātes princips un termiņš tās iesniegšanai 169

1. Konstitucionālās sūdzības subsidiaritātes princips	169
1.1. Subsidiaritātes principa jēdziens.....	169
1.2. Konstitucionālās sūdzības subsidiaritātes principa funkcionālie aspekti	171
1.2.1. Visu vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanas princips	172
1.2.2. Efektīvu vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanas princips	175
1.2.3. Nacionālo vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanas princips	178

1.2.4. Subsidiaritātes principa ievērošanas pierādīšanas pienākums	179
1.2.5. Tiesību aizsardzības līdzekļu mijiedarbības princips.....	180
1.2.6. Vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu un konstitucionālās sūdzības konkurence	184
1.3. Satversmes tiesas likumā noteiktie subsidiaritātes principa izņēmuma noteikumi.....	188
1.3.1. Vispārsvaīgās konstitucionālās sūdzības izpratne.....	191
1.3.2. Būtiska kaitējuma novēršanas neiespējamība kā kritērijs subsidiaritātes principa neievērošanai.....	194
2. Termiņš konstitucionālās sūdzības iesniegšanai.....	198
2.1. Termiņa konstitucionālās sūdzības iesniegšanai Satversmes tiesā saturs.....	198
2.1.1. Konstitucionālās sūdzības termiņa funkcionālie aspekti	199
2.1.2. Termiņš konstitucionālās sūdzības iesniegšanai, nepastāvot citiem tiesību aizsardzības līdzekļiem	204
2.1.3. Konstitucionālās sūdzības iesniegšanas termiņa atjaunošanas teorētiskie un praktiskie aspekti	207
V daļa. Acīmredzami nepietiekama juridiskā pamatojuma izpratne...212	
1. Acīmredzami nepietiekama juridiskā pamatojuma nozīme un saturs	212
1.1. Acīmredzami nepietiekama juridiskā pamatojuma nozīme Satversmes tiesas procesā	212
1.2. Acīmredzami nepietiekama juridiskā pamatojuma saturs	218
Izmantoto avotu saraksts	224

Ievads

Salīdzinoši neseno, 2001.gada 1.jūlijā, stājoties spēkā likumam “Grozījumi Satversmes tiesas likumā”¹, Latvija ierindojās to valstu vidū, kas atzīst un paredz iespēju konstitucionālajā tiesā vērsties arī personām², iesniedzot īpašu pieteikumu – konstitucionālo sūdzību.

Konstitucionālā sūdzība ir viens no jaunākajiem pamattiesību³ aizsardzības līdzekļiem, kas Latvijā nekad iepriekš nav pastāvējis. Pat vecās Eiropas demokrātijas konstitucionālo sūdzību pazīst tikai kopš XX gadsimta vidus. Lai arī konstitucionālā sūdzība ir tikai viens no pamattiesību aizsardzības līdzekļiem, kas pastāv Latvijā, tieši tai mūsdienās ir jāpiešķir viena no nozīmīgākajām lomām pamattiesību aizsardzībā, jo vienīgi konstitucionālā sūdzība paver personai nebijušas iespējas – apstrīdēt normatīvo aktu vai tā normu. Tomēr konstitucionālā sūdzība nav personas neierobežots “ierocis” pret publisko varu. Tās primārais uzdevums un mērķis ir aizsargāt paša iesniedzēja aizskartās pamattiesības, nevis vispārējās vai sabiedrības intereses.

Konstitucionālās sūdzības mērķi iespējams sasniegt tikai tad, ja personas pieteikums ir atbilstošs visām Satversmes tiesas likumā noteiktajām prasībām. Šāds secinājums savukārt nozīmē, ka priekšnoteikums lietas ierosināšanai un izskatīšanai, taisot spriedumu, ir visu konstitucionālās sūdzības saturu veidojošo noteikumu izpratne un pareiza realizēšana.⁴ Kā liecina Satversmes tiesas statistika, no visām iesniegtajām konstitucionālajām sūdzībām mazāk nekā pieci procenti ir bijušas atbilstošas Satver-

¹ Grozījumi Satversmes tiesas likumā: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2000, 20.decembris, Nr.460/464 (2371/2375).

² Jēdziens “persona” darbā tiek lietots, runājot par konstitucionālās sūdzības subjektu, un aptver visus cilvēka pamattiesību subjektus.

³ Runājot par cilvēka tiesībām un brīvībām, kas nostiprinātas valsts konstitūcijā, tiek lietots termins “pamattiesības”. Ja nav īpaši atrunāts citādi, runājot par cilvēktiesībām, kas aptver un izriet no pasaules un reģionālām cilvēktiesību aizsardzības sistēmām, tiek lietots jēdziens “cilvēktiesības”. Sal.: Levits E. *Cilvēktiesību normas un to juridiskais rangs Latvijas tiesību sistēmā. Juristu Žurnāls Nr.5 / Cilvēktiesību Žurnāls Nr.6*. Rīga : Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 1997, 34.lpp.

⁴ Jēdziens “tiesību normu realizēšana” šī darba izpratnē, ja nav atrunāts citādi, atver visas četras tiesību pielietošanas (realizēšanas) iespējas – piemērošanu, ievērošanu, izpildīšanu un izmantošanu. *Juridisko terminu vārdnīca*. Rīga : Nordik, 1998, 224.lpp.; Iljanova D. *Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana*. Rīga : Ratio iuris, 2005, 21.lpp.; Марченко М.Н. *Теория государства и права*. Москва : ЗЕРЦАЛО-М, 2001, с.512-519.

smes tiesas likuma prasībām, kas nodrošinājis pozitīva lēmuma par lietas ierosināšanu pieņemšanu.⁵ Šādi statistikas dati, no vienas puses, nav nekas pārsteidzošs, taču, no otras puses, tie apstiprina trūkumus konstitucionālās sūdzības satura noteikumu izpratnē, uzsverot un apliecinot konstitucionālās sūdzības satura pētniecības aktualitāti un nepieciešamību. Līdzās praktiskiem konstitucionālās sūdzības pētniecības apsvērumiem ir jāizceļ arī nepieciešamība attīstīt un pētīt konstitucionālās sūdzības teoriju. Teorijas zināšanas un tās izpratne ir pamatā konstitucionālās sūdzības mērķu sasniegšanai. Var teikt, ka pareizas konstitucionālās sūdzības realizēšanas pamatā ir pareiza tās teorijas izpratne.

Nenoliedzami, ka konstitucionālā sūdzība nemitīgi atrodas dinamiskā kustībā un attīstībā. Tās pētniecība ir nebeidzams process. Taču septiņi gadi konstitucionālās sūdzības pastāvēšanā un realizēšanā ir pietiekams laika posms, kas iezīmējis un noteicis konstitucionālās sūdzības saturu un tās izpratni. Tādēļ tieši tagad ir nepieciešams ne tikai apzināt, bet arī vērtēt Satversmes tiesas praksi, tās atbilstību likumdevēja mērķim, konstitucionālās kontroles un konstitucionālās sūdzības teorijas pamatnostādņem. Turklāt konstitucionālās sūdzības pētniecība ir nozīmīga arī tādēļ, ka tā var ietekmēt ļoti plašu personu loku, proti, ikvienu cilvēka pamattiesību subjektu Latvijā.

Šī darba mērķis ir pētīt un analizēt konstitucionālās sūdzības teoriju un praksi Latvijā, aptverot gan konstitucionālās sūdzības teorijas analīzi, tai skaitā tās veidošanu, gan tiesu prakses analīzi. Mērķa īstenošanai autore izvirzījusi vairākus uzdevumus.

Pirmkārt, lai pilnīgi izprastu konstitucionālo sūdzību, sākotnēji jāizzina tās teorētiskie pamati. Konstitucionālās sūdzības teorijas pētniecībā iegūtie secinājumi ir pamatā konstitucionālās sūdzības saturu veidojošo noteikumu analīzei. Tas nozīmē, ka veiksmīga tālākā pētniecība ir atkarīga no teorētisko secinājumu kvalitātes.

Otrkārt, darba uzdevums ir pēc iespējas plašāk atklāt konstitucionālās sūdzības saturu veidojošos noteikumus. Šie noteikumi ir konstitucionālās sūdzības pamatā un veido to. Balstoties uz konstitucionālās kontroles un konstitucionālās sūdzības teoriju un tiesu praksi, darbā aplūkots konstitu-

⁵ Satversmes tiesas sagatavotā statistika no 1997.gada līdz 2008.gada 10.janvārim. Nav publicēta, pieejama Satversmes tiesas kancelejā.

cionālās sūdzības subjekts un objekts, skaidrota pamattiesību aizskāruma teorija. Vienlīdz darbā tiek analizēts konstitucionālās sūdzības subsidiaritātes princips, termiņš tās iesniegšanai Satversmes tiesā, kā arī vienīgi uz konstitucionālajām sūdzībām attiecināmais noteikums, kas dod tiesības Satversmes tiesas kolēģijām atteikties ierosināt lietu tad, ja prasījuma juridiskais pamatojums ir acīmredzami nepietiekams prasījuma apmierināšanai.

Treškārt, darba pamatā ir Satversmes tiesas nolēmumu (lēmumu un spriedumu) analīze. Satversmes tiesas nolēmumi ne tikai liecina par šodienas konstitucionālās sūdzības izpratni, bet arī iezīmē konstitucionālās sūdzības attīstības tendences, kuras zināt ir būtiski ikvienam konstitucionālās sūdzības potenciālajam iesniedzējam. Jāuzsver, ka šī pētniecības aspekta mērķis nav Satversmes tiesas nolēmumu kritizēšana, bet analīze, kas mijas ar autores secinājumiem. Īpaša nozīme darbā tiek piešķirta Satversmes tiesas kolēģiju lēmumu analīzei, jo šajos procesuālajos tiesību aktos, ar kuriem tiek pieņemts vai nu lēmums ierosināt lietu, vai arī atteikums ierosināt lietu, ir meklējama konstitucionālās sūdzības saturu veidojošo noteikumu izpratne. Tie ir konstitucionālās sūdzības izpratnes sākotnējais pamats. Turklāt šie kolēģiju lēmumi netiek publicēti, kas pastiprina to pētniecības un publicitātes nepieciešamību. Tie nav plaši skaidroti un analizēti konstitucionālo tiesību doktrīnā.

Ceturtkārt, iespējams, ka autores konstatētās nepilnības – gan tās, kas izveidojušās praksē, gan arī tās, kuras ir radījis likumdevējs, – varētu kalpot par pamatu turpmākām diskusijām, lai veicinātu, pilnveidotu un efektīvīzētu pamattiesību aizsardzību Satversmes tiesā.

Lai arī darba mērķis ir analizēt konstitucionālās sūdzības saturu Latvijā, jāņem vērā, ka konstitucionālā sūdzība mūsu valstī tika veidota, smeloties iedvesmu un idejas citu valstu pieredzē. Tipizējot un iedalot konstitucionālās kontroles attīstību, Latvijas konstitucionālās sūdzības izveidošana sakrīt ar tās rašanos arī citās Austrumeiropas jeb “jaunās demokrātijas” valstīs. Autoresprāt, Latvijas konstitucionālās kontroles institūts⁶ un arī

⁶ “Tiesību institūta” jēdziens tiek lietots, lai apzīmētu radniecīgu, viendabīgu tiesību normu kopumu, kas regulē līdzīgas tiesiskās attiecības. Tādēļ darbā atrodami jēdzieni “konstitucionālās kontroles institūts”, “konstitucionālās sūdzības institūts”, “pamattiesību institūts” un citi. *Juridisko terminu vārdnīca*. Rīga : Nordik, 1998, 87.lpp.

konstitucionālā sūdzība ir veidota, pamatojoties ne tikai uz Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas, bet arī uz Polijas, Slovēnijas, Lietuvas un citu līdzīgu jauno demokrātisko valstu pieredzi. To apliecina Satversmes tiesas spriedumos iekļautās atsauces uz Lietuvas Konstitucionālās tiesas,⁷ Polijas Konstitucionālā tribunāla,⁸ Slovēnijas Konstitucionālās tiesas nolēmumiem.⁹ Latvijas pieredze salīdzinājumā ar citu jauno demokrātisko valstu pieredzi ir līdzīga, tādēļ šajā darbā salīdzinošās metodes ietvaros ir izmantota citu Austrumeiropas valstu pieredze, iezīmējot gan kopējo, gan arī atšķirīgo dažādu konstitucionālās kontroles jautājumu risināšanā.

Lai sasniegtu izvirzīto mērķi un uzdevumus, darba izstrādē ir lietotas šādas zinātniskās pētniecības metodes: 1) analītiskā metode; 2) salīdzinošā metode; 3) deduktīvā metode; 4) induktīvā metode; 5) vēsturiskā metode. Analītiskā metode izmantota, pētot konstitucionālo tiesu praksi, normatīvos aktus un citus tiesību avotus. Analīze ir veikta secinājumu, vērtējumu un priekšlikumu pamatā. Salīdzinošā metode darbā tiek lietota tādēļ, ka, apgūstot citu valstu pieredzi, iespējams rast kompetences, kas var palīdzēt uzlabot esošo tiesību institūtu efektivitāti.¹⁰ Salīdzinošā metode ir arī instruments, ar kuru iespējams apmierināt akadēmiskās intereses. Tā kā darba mērķis nav analizēt dažādu valstu tiesību sistēmu garu, metodes un procedūras vispārīgi, tad var teikt, ka darbā tiek izmantota nevis makrosalīdzinošā metode (*macrocomparison*), bet gan mikrosalīdzinošā metode

⁷ Par likuma "Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās" 12.panta pirmās daļas 3.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.2002-12-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2003, 26.marts, Nr.47 (2812), secinājumu daļas 1.punkts; Par likuma "Par valsts pensijām" 30.panta piektās un sestās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 91.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2004-03-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2004, 26.oktobris, Nr.169 (3117), secinājumu daļas 9.2. punkts.

⁸ Par 2004.gada 20.decembra likuma "Grozījumi likumā "Par dzīvojamo telpu īri"" 13.panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 105.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.2005-16-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2006, 9.marts, Nr.40 (3408), secinājumu daļas 15.8.punkts.

⁹ Par Ministru kabineta 2005.gada 11.janvāra noteikumu Nr.17 "Grozījumi likumā "Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām"" un 2005. gada 9.jūnija likuma "Grozījumi likumā "Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām"" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.2005-12-0103. *Latvijas Vēstnesis*, 2005, 20.decembris, Nr.203 (3361), secinājumu daļas 25.punkts.

¹⁰ De Cruz P. *Comparative Law in a Changing World*. London, Sydney: Cavendish Publishing Limited, 1999, p.15-16.

(*microcomparison*).¹¹ Darbā salīdzināta konstitucionālā sūdzība dažādu valstu un valstu grupu ietvaros, atklājot galvenās konstitucionālās kontroles pamatmodeļu – Amerikas un Eiropas – pazīmes, vērtējot konstitucionālās sūdzības nostiprināšanos Austrumeiropas valstīs, arī Latvijā. Salīdzinošā metode ir izmantota, analizējot konstitucionālās sūdzības saturu veidojošos noteikumus Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa ietvaros. Izpētot gan konstitucionālās sūdzības saturu veidojošos noteikumus, gan tiesu praksi, iespējams atklāt gan kopīgo, gan arī atšķirīgo konstitucionālās sūdzības institūtā, tās teorijas realizēšanā. Šo secinājumu pamatā ir induktīvā pētniecības metode.¹² Tā tiek izmantota, taisot slēdzienus un veidojot konstitucionālās sūdzības teoriju, piemēram, noskaidrojot konstitucionālās sūdzības vietu konstitucionālās kontroles formu vidū, attīstot aizskāruma teoriju. Konstitucionālās sūdzības saturu veidojošo noteikumu analīzei ir jābūt atbilstošai konstitucionālās kontroles teorijas noteikumiem, arī konstitucionālās sūdzības teorijas pamatnostādņem. Teorija ir pareizu konstitucionālās sūdzības saturu veidojošo noteikumu analīzes izejas punkts. Šāds uzstādījums nozīmē deduktīvās pētniecības metodes izmantošanas nepieciešamību.¹³ Savukārt, lai saprastu konstitucionālās sūdzības veidošanās un attīstības aspektus, nepieciešams zināt un saprast tos vēsturiskos un politiskos apstākļus, kā arī tiesību izpratnes tendences, kas pastāvējušas konstitucionālās sūdzības tapšanas laikā. Tas iespējams, lietojot vēsturisko metodi.

Šī darba tapšanā ir izmantots plašs juridiskās literatūras klāsts – gan Latvijā, gan ārvalstīs tapuši darbi.

Darbā ir izmantoti Satversmes tiesas tiesnešu prof. Dr.iur. A.Endziņa, prof. Dr.iur. R.Apsiša, prof. Dr.iur. A.Ušackas raksti un pētījumi, kuros aplūkots konstitucionālās sūdzības institūts, risināti konstitucionālās kontroles, tiesību normu interpretācijas jautājumi un vērtēta Satversmes tiesas prakse. Autore smēlusies iedvesmu Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa teorētiķa H.Kelzena darbos un arī traktātos par viņa pētījumiem, kā arī pasaulē atzītu konstitucionālās kontroles pētnieku, piemēram, E.Makvinnija

¹¹ Zweigert K., Kötz H. *Introduction to Comparative Law*. Oxford : Clarendon Press, 1998, p.4-5; Glendon M.A., Gordon M.W., Carozza P.G. *Comparative Legal Traditions in a Nutshell*. St.Paul : West Group, 1999, p.9.

¹² Мангейм Д.Б., Рич Р.К. *Политология. Методы исследования*. Москва : Весь мир, 1997, с.528.

¹³ *Ibid.*, с.527.

(McWhinney E.), M.Kapelleti (Cappelletti M.), A.Mavčiča (Mavčič A.), R.Ludvikovska (Ludwikowski R.R.), E.Korvina (Corwin E.), G.Dīzes (Dietze G.), L.Garlicka (Garlicki L.), H.Šteinbergera (Steinberger H.), A.Stona (Stone A.), H.Švarca (Schwarz H.), M.Hartviga (Hartwig M.), monogrāfijās un rakstos.

Lai sasniegtu izvirzīto mērķi un uzdevumus, darbā analizēts un pētīts plašs normatīvo aktu klāsts. Kā jau minēts, liels uzsvars likts uz Satversmes tiesas spriedumu un Satversmes tiesas kolēģiju lēmumu analīzi. Tai skaitā darbā tiek analizēti sākotnējie konstitucionālās sūdzības pētniecības materiāli – personu iesniegtās konstitucionālās sūdzības. Atsevišķu jautājumu attīstīšanai teorētiskā aspektā izmantota arī citu valstu konstitucionālo tiesu prakse, tai skaitā Eiropas Padomes komisijas “Demokrātija caur tiesībām” (*Democracy Through Law*) pētījumi un komentāri. Lai atklātu tiesību normu *ratio legis* darbā izmantoti likumdevēja – Saeimas – darba materiāli – stenogrammas jeb *travaux préparatoires*.

Visbeidzot, autore vēlētos argumentēt termina “konstitucionālā kontrole” lietojumu.

Kā rāda dažādu juridiskās literatūras avotu analīze, runājot par konstitūcijas aizsardzības funkcijas īstenošanu jeb institūtu, kas dod tiesības tiesu institūcijām lemt par normatīvo aktu (normu) atbilstību konstitūcijai,¹⁴ Latvijā galvenokārt lieto divus terminus – “konstitucionālā kontrole” un “konstitucionālā uzraudzība”.¹⁵ Retāk ir sastopams termins “konstitucionālā jurisdikcija”. Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa valstīs lieto jēdzienu “*constitutional review*” vai “*constitutional control*”¹⁶, bet anglo-sakšu tiesību saimes valstīs – terminu “*judicial review*”.

¹⁴ Vanberg G. *The Politics of Constitutional Review in Germany*. Cambridge : Cambridge University Press, 2005, p.1; *Constitutional Review in the Global Context*. New York University of Legislation and Public Policy, 2002-2003, Vol.6, p.49; Finck D.E. Judicial review: The United States Supreme Court Versus German Constitutional Court. *Boston College International and Comparative Law Review*, 1997, Vol.20, p.124.

¹⁵ Ušacka A. Satversmes 8.nodaļas “Cilvēka pamattiesības” interpretācija Satversmes tiesas spriedumos. *Jurista Vārds*, 2001, 27.novembris, Nr.37 (230); Kalniņš E. Tiesību normas spēkā esamība un intertemporālā piemērojamība. *Likums un Tiesības*, 2000, 2.sej., Nr.7 (11), 217.lpp.

¹⁶ Šāds jēdziens tiek lietots arī Satversmes tiesas spriedumos angļu valodā. Skat.: On Conformity of the State Stock Company – the Real Estate Agency Regulations “On the Procedure by which Free Apartments in Dwelling Houses under the Management of the Real Estate Agency shall Be Rented” with Articles 2, 10 and 11 of the Law “On Housing Support Granted by the State and Local Governments”, Article 40 of the Law “On the Rent of Dwelling Space” and Item 4 of the Transitional Provisions of the Law “On the Privatisation of State and Local Governments Apartment Houses”: Decision of the Constitutional Court of the Republic of Latvia in case No.04-03(99), para 2. [http://www.satv.tiesa.gov.lv/Eng/Spriedumi/04-03\(99\).htm](http://www.satv.tiesa.gov.lv/Eng/Spriedumi/04-03(99).htm) (aplūkots 2006-07-31).

Atzītu zinātnieku un arī autores vērtējumā angļu valodā lietotajiem terminiem nav vienāds saturs.¹⁷ Parasti gan šie jēdzieni tiek uzlūkoti kā sinonīmi. Taču būtiskākais šī darba ietvaros ir atrast precīzu latviešu valodā lietojamu terminu.

Latviešu valodas vārdnīcā vārds “uzraudzīt” tiek skaidrots kā ‘pieskatīt, uzmanīt, sekot (kā) rīcībai, novērot’, bet vārds “kontrolēt” – kā ‘uzraudzīt, novērot (ko), lai sekotu (kā) norisei, darbībai, pārliecinātos par (kā) pareizību’.¹⁸

Minēto jēdzienu atšķirības labāk iespējams izprast, analizējot Polijas pieredzi. Polijā pirmo reizi tās vēsturē Konstitucionālais tribunāls institucionāli tika izveidots, stājoties spēkā 1982.gada 26.marta grozījumiem 1952.gada konstitūcijā.¹⁹ Taču šajā laikā konstitucionālā kontrole Polijā nepastāvēja tādēļ, ka likumdevējam bija tiesības ar 2/3 balsu vairākumu atcelt Konstitucionālā tribunāla pieņemtos nolēmumus, ja tie attiecās uz paša likumdevēja pieņemtajiem likumiem.²⁰ Nereti tā laika literatūras avotos tika skaidrots, ka Polijā pastāv nevis konstitucionālā kontrole, bet gan konstitucionālā uzraudzība, jo pēc būtības galavārds par likuma spēkā esamību nepiederēja Konstitucionālajam tribunālam.²¹ Arī PSRS izveidotā Konstitucionālās uzraudzības komiteja bija tiesīga (ar dažiem izņēmumiem) apturēt konstitūcijai neatbilstoša tiesību akta darbību, norādot uz konstitucionālās uzraudzības institūta pastāvēšanu.²²

Līdzīgi atšķirības starp jēdzieniem “kontrolēt” un “uzraudzīt” konstitucionālās kontroles teorijā skaidrotas citā avotā, norādot, ka kontrolējošam subjektam ir tiesības atzīt apstrīdēto tiesību normu vai aktu par spēkā neesošu.²³ Pretēji šādas tiesības nav institūcijai, kas īsteno uzraudzības funkciju. Tiesību normu (aktu) izslēgšana no tiesību sistēmas konstitucionālās uzraudzības sistēmās ir citu institūciju ziņā – parasti tās, kas tiesību normu (aktu) ir pieņēmusi.

¹⁷ Kommers D.P. *The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany*. Durham and London : Duke University Press, 1997, p.4.

¹⁸ *Latviešu valodas vārdnīca*. Rīga : Avots, 1987, 396., 830.lpp.

¹⁹ The history of Polish Constitutional Tribunal. <http://www.trybunal.gov.pl/eng>; Brzezinski M. *The struggle for Constitutionalism in Poland*. Basingstoke : Macmillan, 1997, p.130-135.

²⁰ *Закон о Конституционном Трибунале. Статья 7. Конституционное право Республики Польша*. Варшава : [b.i.], 1996, с.268.

²¹ Златопольский Д.Л. *Государственное право зарубежных стран*. Москва : ЗЕРЦАЛО, 1999, с.41.

²² Чиркин В.Е. *Конституционное право Россия и в зарубежный опыт*. Москва : ЗЕРЦАЛО, 1998, с.58.

²³ Harutyunyan G., Mavčič A. *Constitutional Review and Its Development in the Modern World (a Comparative Constitutional Analysis)*. Yerevan-Ljubljana : [b.i.], 1999, p.283.

Precizitātes labad ir jānorāda, ka Satversmes tiesas likuma pieņemšanas gaitā Saeimā tika izteikti priekšlikumi par konstitucionālās uzraudzības nepieciešamību Latvijā.²⁴ Taču galu galā Satversmes tiesa, tāpat kā vairums Eiropas valstu konstitucionālo tiesu, ir apveltīta ar tiesībām atzīt par spēkā neesošiem tiesību aktus un to normas, kas liecina, ka Latvijā tomēr pastāv konstitucionālā kontrole.

Jēdzienu “konstitucionālā kontrole” ir lietojusi Satversmes tiesa spriedumā lietā Nr.04-03(99), nosakot, ka “[..] likumdevēja griba, izveidojot Latvijas Republikā konstitucionālo tiesu un paredzot tās kompetenci normatīvo aktu likumības un atbilstības noteikšanā, nav bijusi **konstitucionālo kontroli** [*autores izcēlums*] noteikt tikai pār Ministru kabineta pakļautībā vai pārraudzībā esošo institūciju izdotajiem aktiem, pārziņā esošo institūciju izdotos normatīvos aktus atstājot bez jebkādas tiesu kontroles”.²⁵ Tādējādi, runājot par institūtu, kura realizēšanai tika veidota Satversmes tiesa, Latvijā būtu jālieto jēdziens “konstitucionālā kontrole”.

Tomēr ir jāprecizē, ka jēdziens “konstitucionālā kontrole” ir ar ļoti plašu saturu. Konstitūcijas ievērošana un līdz ar to aizsargāšana ir visu personu pienākums, bet it īpaši publisko tiesību subjektu pienākums. Konstitūcijas aizsargāšanas funkcija kopumā tiek īstenota, neveidojot īpašu tiesu institūciju un īpaši neizceļot šo funkciju. Tādēļ jāsecina, ka šī darba ietvaros tiek runāts par konstitucionālās kontroles izpratni tās šaurākajā nozīmē, analizējot speciālas tiesas (vai citas institūcijas) tiesības un kompetences lemt par tiesību normu (aktu) atbilstību konstitūcijai.

Līdzās šim jēdzienam iespējams lietot arī citu jēdzienu – “konstitucionālā jurisdikcija”. Vārds “jurisdikcija” ir cēlies no latīņu valodas vārda “*iurisdictio*”, kas nozīmē ‘tiesas spriešana’.²⁶ Ņemot vērā Satversmes tiesas vietu varas dalīšanas teorijas īstenošanā un tās tiesisko statusu, arī jēdziena “konstitucionālā jurisdikcija” lietošana ir atbilstoša.

²⁴ LR 6.Saeimas ārkārtas sesijas sēde 1996.gada 11.aprīlī. <http://www.saeima.lanet.lv/lapas/7saeimaTXTvisaLat.htm> (aplūkots 2006-09-07).

²⁵ Par valsts akciju sabiedrības “Valsts nekustamā īpašuma aģentūra” “Nolikuma par kārtību, kādā izirējami brīvie dzīvokļi Valsts nekustamā īpašuma aģentūras pārvaldīšanā esošajos namīpašumos” atbilstību likuma “Par valsts un pašvaldību palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā” 2., 10. un 11.pantam, likuma “Par dzīvojamo telpu īri” 40.pantam un likuma “Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju” pārejas noteikumu 4.punktam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.04-03(99). *Latvijas Vēstnesis*, 1999, 14.jūlijs, Nr.229/230 (1689/1690), secinājumu daļas 2.punkts.

²⁶ *Svešvārdu vārdnīca*. Rīga : Jumava, 1999, 326.lpp.